

1

INHOUD

- De betekenis van de eerste en tweede wereldoorlog voor de West-Europese filosofie.
- De persoonlijke veranderingen voor de (Joodse) West-Europese filosofen.
- Hannah Arendt en de Neokantianen
- Walter Benjamin en de Frankfurter Schule
- Schrijven of actie
- De avontuurlijke of onfortuinlijke belevenissen van de redders Varian Fry en Killer....

2

DE FILOSOFIE VAN VÓÓR DE GROTE OORLOGEN

- West Europa kende één grote naam waar iedereen zich mee uiteen moest zetten en dat was Kant.
- Marburgse school en de Freiburgse school waren met elkaar aan het concurreren ook m.b.t. hoogleraren. De situatie was als volgt:
- Zoals in zekere zin tot op de dag van vandaag waren er kerken, zakenlieden en onderwijsministeries die zich bemoeiden met wie waarover onderzoek kon doen. De filosofie was nog de moeder van de wetenschap. Wat we nu de humanities noemen begon zich af te tekenen en legde zich toe op zeer uiteenlopende onderwerpen. Er was nog een grote verbinding met de andere faculteiten: geneeskunde, die nu ook de psychiatrie ging ontwikkelen, rechten en theologie. Dit waren de drie traditionele richtingen van de universiteit. Geleidelijk kwam er aandacht voor empirische onderzoek en dat was een zo groot succes dat dit ook het model werd voor veel van de traditionele faculteiten.
- Husserl en Adorno en Horkheimer van de Frankfurter Schule wilden empirisch onderzoek of exactheid wilden combineren met filosofie.

DE GROTE VERHALEN

- Kant en Hegel waren de laatste grote systeem filosofen.
- Het is niet dat ze de beperking niet zagen van hun eigen werkwijze, maar ze zagen het ook als een beperking die met de tijd zou oplossen. Het systeem zelf verklaarde waardoor zij nu nog niet alles wisten en legt uit dat dat geen tegenargument tegen hun ideeën is.
- Marx hoort ook in dit rijtje thuis, maar vormt ook het omslagpunt. Marx beschouwt de ontwikkelingen niet meer vanuit de rede en de moraal, maar vat beide op als gevolgen van de productieverhoudingen. De filosofie gaat daarmee wel richting de politieke werkelijkheid, maar is nog sterk idealistisch en historisch noodzakelijk geformuleerd.

DE KUNST EN LITERATUUR

- De vermenging van literatuurwetenschappen, kunstbeschouwingen, theologie, wiskunde en sociologie past bij de algemene gedachte dat alles met alles samenhangt.
- Filosofen konden over alles schrijven en archief- en literatuuronderzoek doen. Mensen hadden toegang tot de universiteit en tot particulieren die teksten of hele bibliotheken hadden. Denk aan Aby Warburg, de grote verzamelaar in Hamburg die Cassirer inspireerde. In 1944 verhuist zijn verzameling naar Londen en nu is het weer open voor publiek en onderzoek.

DE EEUW VAN DE ZEKERHEID

- Stefan Zweig beschrijft de tijd voor de eerste wereldoorlog als de eeuw van de zekerheid. (citaat uit de wereld van gisteren blz 18)
- Hij beschrijft echter ook hoe de jeugd (zijn leeftijdsgenoten) in Wenen zich daarvan losmaakt en bewegelijkheid en prikkels zoeken in kunst en literatuur.
- Deze generatie, geboren aan rond eind van de negentiende eeuw, gaat meer reizen. De koloniale toe-eigening van halverwege de 19de eeuw heeft veel ruimte gemaakt voor reizen. Deze jeugd, die schrijft, kan dat doen zonder de ambitie om geld te verdienen. (Zweig, Canetti, Husserl, Gide) Maar ook wie minder reisde had het over de vervreemding en de ontworteling, zoals Heidegger en Jaspers.

DUITSE DENKERS

Door de invloed van Freud en de relatie met het onbewuste kwam er aandacht voor de denker zelf en de vraag hoe zuiver het kennen kon worden en wat daarvoor gedaan moest worden.

Het rommelt in de verte. Toch schrijft iedereen nog vooral met en tegen elkaar. Dat de vraag naar de positie van de filosofie steeds luider klinkt heeft te maken met de grote invloed van de natuurwetenschappen, maar ook met het contact met andere culturen. Zich losdenkend van de religie staat de filosofie, nu zonder duidelijke metafysische grond, ineens te wankelen. Het subject wordt drager van de rede en door Freud wordt ook dat subject zelf onbetrouwbaar.

Richtingenstrijd:

- Terug naar de rede
- Van de rede naar het irrationele en de eigen ervaringen.
- Nog valt het nauwelijks op, maar ook de politieke onrust wordt deel van het filosoferen.

DE CONFRONTATIE MET DE WERKELIJKHEID

- De Joodse denkers worden geconfronteerd met de opkomst van het antisemitisme. Ze krijgen soms geld van Joodse organisaties om zich daarmee bezig te gaan houden, zoals de Frankfurter Schule. Maar vaker is het ook de confrontatie met de uitsluiting die hen wel en anderen niet opvalt.
- Ook homoseksuele schrijvers en denkers zijn uitgesloten, maar voelen tevens toenemende ruimte of drang om zichzelf te tonen. Het hebben van koloniën waarin andere culturele gewoonten en de macht van witte mannen een rol spelen draagt daaraan bij.
- Het communisme wordt van een theorie tot een reëel bestaande staatsvorm. Iets wat de ideeën daarover bij West Europese denkers en schrijvers ook doet veranderen.

ONDERTUSSEN IN DE VS

- Joden zijn al voor de eerste wereldoorlog op de vlucht door de Pogroms in Rusland. Hannah Arendt's voorouders zijn bijvoorbeeld al halverwege de 18 de eeuw geëmigreerd vanwege de verplichte verhuizing van Joden in Rusland. (<https://jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement>)
- De VS en de rest van Europa heeft weinig op met de enorme toevloed van vluchtelingen uit Rusland, ook de ondertussen geassimileerde Joden niet. Er is een groot verhaal over rassen en volken die gerelateerd zijn aan kenmerken en verworteling. Dat is ook het geval bij de kritische denkers die tegen Hitler zijn. (Weil, Jaspers)
- In de VS is ook een eugenetische trend vanaf de 20ste eeuw. Zie <https://www.trouw.nl/voorpagina/drie-generaties-imbecielen-zijn-genoeg~b4d64044/>

MARSEILLE 1940

- Het is een historisch juist verslag, gebaseerd op veel bronnenonderzoek. Het is geschreven als een roman. We lezen het als was de schrijver bij de gebeurtenissen aanwezig.
- Het heeft ook veel impliciete kritiek. Wittstock vindt iets van de houding van Amerika en van de slechte behandeling van de held van dit verhaal, Varian Fry, tijdens en na de oorlog.
- Het geeft ook een kijkje in de posities die mensen innemen in die tijd, in de aanloop en afwikkeling van de vlucht van mensen die lijken op de vluchtelingen van vandaag, maar nu door ons, lezers, ook gezien worden als grote namen. Ze zijn door hun overleven in staat gesteld om de intellectuelen en kunstenaars van hun tijd te worden.

MARSEILLE 1940 EN DE VERANDERENDE TIJDEN

- Het eind van de grote verhalen wordt vaak gelegd in 1979 als Lyotard een stuk schrijft dat de naam van een filosofische stroming gaat worden: Postmodernisme.
- Maar in de geleefde ervaringen van mensen die filosofie studeerden in de jaren twintig lezen we dat de overgang afgedwongen wordt door de existentie. Oude oplossingen werken niet meer en nieuwe zijn nog kwetsbaar en tegenstrijdig en roepen veel kritiek op.
- Voor- en tegenstanders van de opkomst van Hitler wachten op de grote ommekeer. Sommige mensen lezen de tijd beter dan anderen. Dáár ligt het begin van de vlucht uit Europa waar Marseille 1940 over gaat.